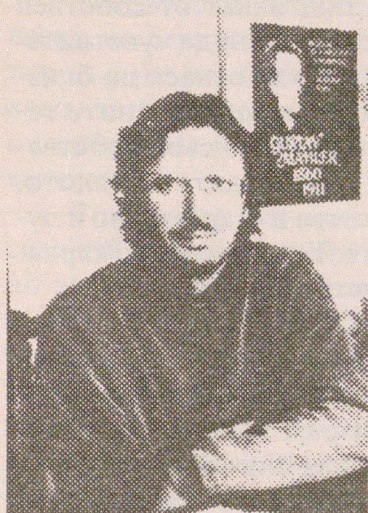

ПРЕХОДНОСТТА НА ТЯЛОТО И СТРЕМЛЕНИЯТА НА ДУХА В СТИХОСБИРКАТА НА ЛЮК ХРЮВЕ „МРЪСНИ МАНИЕРИ“

доц. д-р Багрелия Борисова

Люк Хрюве

Люк Хрюве е един от изявените съвременни нидерландскоезични белгийски поети. Негови стихове фигурират във всички представителни сборници с белгийска поезия, които имат претенции да отдадат дължимото на значимите автори на XX век.

От няколкото стихосбирки, които Люк Хрюве е издал досега, ще спомена последните му три, тъй като те по убедителен начин доказват качествата му на творец от висока класа. Това са „Тържествуващият победен“ (1985 г.), „Дебели хора“ (1990 г.) и „Мръсни маниери“ (1994 г.) Междувременно излиза „На четири очи“ (1992 г.) в съавторство с Ерик Верпале — първата книга на Хрюве, в която той се изявява като белетрист и която представлява същевременно и един вид дневник. Затвърждаването му в белетристиката става със сборника разкази „Балът на дядо Бинг“ (1994 г.).

Поезията на Люк Хрюве претърпява значително развитие от средата на седем-

десетте години до днес. Започнал тогава със „Стихове за прахосмукачка“ като поет, твърде сроден с неоромантизма, Хрюве развива с течение на времето творческото си кредо. Поезията му става все по-конкретна и земна, откликва на болезнени въпроси и не отбягва щекотливите теми.

Сборникът „Мръсни маниери“ шокира не само със заглавието си. За читателя, непознаващ поезията на Хрюве, това заглавие едва ли би било приемливо за поезия, но авторът всъщност вече е демонстрирал и доказал в предходните си стихосбирки своя афинитет към онези най-неатрактивни страни от живота, които той е превърнал в обект на поетическо изображение. Смъртта, болестта, старостта са проявления на безнадеждния и необратим ход на упадъка на материята.

Преходността на тялото като проявление в частност на преходността на материята Люк Хрюве представя в нейната отблъскваща, дори стъписваща грозота. Човекът и неговата безпомощност пред деформирането на собственото му тяло, на което той се оказва най-близък свидетел, потърпевш и съдник едновременно, заемат централно място в стихосбирката „Мръсни маниери“.

Не са много поетите, които могат да черпят вдъхновение от старостта, да създават поетически образи, в които не друг, а немощният от старост или от болест е носител на основните авторови идеи. Ще споменем в този смисъл стихотворения като „Мръсен Хари“, „Остатъкът от баба“, „Петдесет“ и „Sur un banc bleu“. По следния начин авторът описва мъртвата си баба в стихотворението „Остатъкът от баба“:

Тя лежи до сърцето в голота
и в своя край таи невяра.
Даже Богът неин с почит се покланя
пред плътта ѝ изхабена,

вече цял три четвърти век крепена.
Но сега, съвсем без облекло
останало ѝ е само това тело,
от съдържание изпразнено².

Далеч от традиционната представа за естетическа наслада и поетически идеал са тези стихове. Те без съмнение носят силен идеен заряд, но той е в директна връзка с особената стратегия на въздействие, закордирана в творбата. Тази стратегия е насочена към дезилузиониране на читателя относно реалността.

Люк Хрюве не скрива безсилието и нищожността на човека, подложен на упадъка на материята. Понякога краските са гротескни, образността става метафорично-хиперболична, при което винаги се усеща съпричастността на автора. Стихотворението „Плът“ започва с приповдигнатото обръщение „Дами и господа“³ и запознава читателя с представите на автора за плътта, при което на моменти той умишлено слага под въпрос границата между човека и заобикалящия го животински свят. По този начин човекът вече не е висшето съзнателно същество, привилегировано в сравнение с другите живи същества. Човекът става само плът, парче месо, което съществува единствено по силата на биологичните закони. Стихотворението завършва отново с учтивото обръщение, което обаче е в остър контраст със съвета на поета:

Хайде, съблечете си дрехите,
после и кожата. И ето, във всеки от нас
магаре е скрито⁴.

Както споменахме вече, Люк Хрюве не пише от дистанцията на наблюдаващия, който цели максимална обективност и точност на симптомите на болестта и старостта. Поетът едва ли пише, подтикнат от собствен опит, самият той обаче е твърде чувствителен и впечатлителен, що се отнася до близки и роднини, до любими хора. Техните телесни болки той изпитва като свои собствени, съпреживява не само мъките на тялото, предизвикани от болести и стареене, но и душевните им терзания. Това е особено характерно за цикъла му стихотворения „К“.

„К“ е началната буква на думата „рак“ на нидерландски език. Стиховете от тази поредица са посветени на неговата любима, болна неизлечимо от рак. Той умее да се абстрахира от конкретния случай и говори — чрез описанието на нейната болест — за всички раковоболни. Езиковите изразни средства, които констатира упадъка на плътта от болестта, действат шокиращо със своята директност или отчуждаваща нетрадиционна образност. Така например в стихотворението „Дуел“ авторът използва следната метафора, когато описва тялото на болната от рак негова любима:

Тялото ѝ — ужасен бордей⁵.

Струва ми се, че една от големите заслуги на поезията на Люк Хрюве е възможността, която тя ни дава да се докоснем до онова твърде лично и почти винаги умишлено прикривано душевно страдание, което е предизвикано от преходността на нещата. Стиховете му ни откриват сложни нюанси в борбата между тялото и душата, материята и духа.

Стремежът да задържиш това, което отлита, да се противопоставиш на неумолимия и естествен процес в теб самия, разголява неподозирани рифове в собствената ти ду-

ша. Защото, изправен пред болестта или бавното, но необратимо стареене, се чувстваш всъщност изправен пред изпитание за силата на духа.

Теорията за преходността е позната на всеки, но едва когато ти самият си конфронтан с реалната опасност да загубиш някого, логично се осъзнава необходимостта от преценка на всички стойности до този момент.

В повечето случаи тази преценка пресява действително същественото от привидно важното. Пред лицето на преходността на близките ти или на самия теб осъзнаваш болезнено и преходността на всички неща наоколо. И този нов подход довежда до преценка на живота, до изкристализиране на нови житейски истини. Нещата, на които обикновено не сме обръщали внимание или умишлено сме пренебрегвали, придобиват нов смисъл, виждаме ги в нова светлина.

Наред с преценката на живота в мига на конфронтация с преходността настъпва и равносметка на досега преживяното. Минало и настояще се осъзнават от лирически герой като силно взаимно свързани и зависими.

Ретроспекцията не заема съществена част в цялостната композиция на творбите. Тя или се проявява в твърде лаконична форма, но на ключова позиция относно основния смислов заряд на стихотворението, или само е загатната чрез специфична езикова образност.

Петдесетгодишната жена, обект на поетическо описание в стихотворението „Петдесет“, крие в себе си всичко, било досега. Старостта не е заличила миналото ѝ. При нея все още позира момичето, отмиращата плът не е успяла да елиминира в нея отминалата младост.

А дълбоко в нея, в самата ѝ същност, времето все още момичето чувства.

...

И ако искаш, на шега
накарай някого да светне с лампа
под нейната пола и провери
дали там все още някой не стои⁶.

В „Мръсният Хари“ Хрюве много лаконично и недвусмислено свързва миналото със старостта. В популяризирания от него образ на стария човек авторът вижда синтеза на живота въобще.

Той е човек като обрано цвете⁷.

Люк Хрюве проследява със завидна проникновеност промените във вътрешния мир на героите си, подложени на изпитанията на болестта или старостта. Героите му рядко говорят от първо лице. Почесто авторът сам ги представя, при което смисловият потенциал се реализира по косвен път. Прави впечатление обаче високата степен на идентифициране на автора с героите, като по този начин той съумява да ни накара като читатели да се запитаме доколко бихме могли да се справим с тези явления, дали те биха повлияли съществено на поведението и отношението ни към света и близките ни и в каква степен те зависят от нас самите.

Изправен пред разпадането на материята и съпротивата на духа, поетът сякаш пита нас кое е по-трагичното от двете стареения: телесното или душевното. Заедно с него и героите му и ние си задаваме въпроса, дали все пак няма начин да се противопоставим до известна степен на приближаването на края и какво ще ни струва това.

Изреждайки внушенията, които навява най-вече тази поезия, нямам намерение да твърдя, че тези стихове пораждаат само мрачни мисли. Напротив. Авторът крие в себе си завидна жизнена сила, стръв към живота и желание да вкуси колкото е възможно повече от всичко, което съдбата ни предлага. По-

етът недвусмислено симпатизира на волята за живот, стреми се да открие и подчертае онези скрити у всеки от нас източници на жизнен потенциал, които биха могли да релативират и отсрочат угрозата от евентуалния крах на материята. Особено показателен в този смисъл е и цикълът „К“.

Болната от рак пациентка се бори с болестта. Това е конкретният случай, дал повод за написването на цикъла. От него обаче се абстрахират общовалидни истини за живота и смъртта, радостта и страданието, желанието да бъдеш и страхът от това, че си отиваш. Не само човек, който е изпитал на гърба си смъртоносна болест, но и всеки друг ще намери в преживяванията на лирическата героиня сродни със собствените си рефлексии върху смисъла на живота. Няма съмнение, че волята и духът на болната в безнадеждно състояние будят уважение. Тя все още намира сили в себе си да се радва на малките неща от ежедневието и даже да открива нови радости от привидно незначителни детайли.

Стихотворението „Хемотерапия“ завършва със следния куплет, отразяващ вродената у човека жажда за живот, която като че ли се увеличава с напредване на възрастта и приближаването на смъртта.

Лекари, лекарства и рецепти —
всичко има в нейния бележник.

Няма я единствено смъртта,
прогонена от нея със слова:

„Аз нямам време, търся любовта“⁸.

В стихотворенията от цикъла „К“ правят впечатление използваните медицински термини, които не хармонират безпроблемно с традиционния поетично-приповдигнат стил, присъщ на този жанр. В случая обаче липсва емоционалната окраска на стиловите слоеве, разположени над лексиката с нулева експресивност. Във второто стихотво-

рение от цикъла например, наречено „Хемотерапия“, срещаме думи като „флуробастин“ и „метотрексат“⁹. Също твърде непоетично е и друго заглавие. Четвъртото стихотворение от цикъла е наречено „Клиника“.

Езикът на стихосбирката е лаконичен и ясен и се доближава до ежедневно употребяваната лексика. По този начин той не изисква непременно тълкуване на евентуални допълнителни смислови варианти или конотативни елементи. В повечето случаи в конкретната употреба е актуализирано само по едно семантично значение. Това прави стиховете на Люк Хрюве лесно достъпни и предполага реализиране на непосредственото съпричастие на читателя към преживяванията на лирическия герой.

Вечната тема за смъртта върви в цикъла паралелно със своя противовес — вечната тема за живота. Животът по този начин се оказва немислим без смъртта, а смъртта се възприема като естествена част от живота. Смъртта започва много преди отделният човек да умре физически. Смъртта е вече в нас, когато се сблъскваме с пристъпите на болестта, когато осъзнаваме симптомите на стареенето. В такъв смисъл смъртта не е краят на живота, а е проявление на бавното преминаване на едно състояние в друго. В цитираното вече стихотворение „Хемотерапия“ авторът използва следното оригинално сравнение, описвайки безпомощността на болната плът пред естествения ѝ упадък — раковоболната пациентка е „неизличима като човек“¹⁰.

Такова сравнение ни убеждава, че за поета човекът е най-типичният пример за необратимия ход в природата. Трябва да се изтъкне, че Люк Хрюве персонифицира този най-съществен природен закон чрез образа на човека, тъй като вероятно той преживява изключително болезнено този период чрез борбата на духа с тялото.

В цикъла „К“ Люк Хрюве успява да пресъздаде атмосферата, в която се усеща особено ясно присъствието на живота и смъртта в едно цяло. Болната от рак пациентка очевидно съществува в два региона — тя все още живее интензивно и прави усилия да игнорира наличието на смъртоносната болест у себе си, от друга страна, тя като че ли нищо за миг не забравя съпротивата на тялото си. Дори в моментите, когато сякаш напълно се е отдала на живота такъв, какъвто е, или какъвто тя го е направила съобразно собствените си представи и очаквания за него, лирическата героиня знае много добре кои са мотивите на нейното поведение. Болната иска постоянно да осъзнава, че живее — нещо, което здравият човек рядко прави, просто защото животът за него все още не е осъзнат в такава степен като временен дар, ограничен отрязък от време.

Такъв живот обаче, колкото и пълнокръвен да изглежда, се оказва в крайна сметка под знака на приближаващия край, който при нея е по-осезателен в сравнение с другите хора.

„Последна дума“ от цикъла „К“ ни среща с болната, която се опитва да изглежда добре, дори когато умира, и държи на външния си вид с присъщата женска суетност:

Тя иска да е хубава преди смъртта.
Ни блуза, ни пола имат твърде висока цена.
Избира тежък парфюм и обеци,
но газта и водата пести.

Тя знае все още толкова много неща:
когато умира, да е със свеж аромат,
иначе — жалко за живота ти цял,
ако зле изглеждаш в последний му дял¹¹.

В друго стихотворение от същия цикъл авторът споделя:

Тя болна е от рак, но учтива е пак.
За прошка моли, благодари
и от чаршафите си се срами¹².

С присъщата си лаконичност Люк Хрюве създава впечатляващи стихове за обикновено съзнателно избягваната тема за загубата на любим човек. Тежките мигове след смъртта на близък, които ни карат да усещаме по особено болезнен начин липсата на нещо необратимо, напуснало ни, подлагат на изпитание способността ни да реагираме съобразно новосъздалата се ситуация. В стихотворението „Уговорка“ например авторът илюстрира убедително това душевно състояние на героя, който в мига на загубата на близък човек се обръща към „земя, небе и звезди“:

Трепери, земя; гърми, небе; падайте, звезди¹³.

Всичко онова, което болната приживе е направила пред лицето на смъртта — преоценката на житейските ценности, равносметката на миналото, преосмислянето на човешкото съществуване и т. н. — сега се превръща в непосредствена задача на останалия след нея лирически герой в стихотворението „Ноктюрно“. Тъй както за болната смъртта е присъствала в живота ѝ дълго преди тя действително да настъпи, така и лирическият герой е конфрнтиран с нея най-напред косвено (чрез болестта на любимата си), а после и директно, след като тя го напуска завинаги.

Окончателният преход на болната от живота към смъртта има за лирическият герой до известна степен относителен характер. Той намира израз най-напред във вещите, принадлежащи някога на болната, а с това и в спомените, които остават. В стихотворението „Ноктюрно“ срещаме героя в този толкова труден миг след смъртта, коя-

то не може да го откъсне съвсем от любимия човек, защото той продължава да съществува във всичко това, което е оставил след себе си:

Що да сторя с нейните обеци и шноли,
бодимилк и лак?
С нощницата ѝ все още нова,
но белязана от стара страст¹⁴.

В размислите на лирическия герой относно живота и смъртта изпъква на преден план привидно абсурдният факт, че именно в преходните неща (предметите, които ни принадлежат и ни заобикалят) рефлектира непреходността на духа. Непреходното се проявява в същността на преходното, а то от своя страна съществува, за да може да отрази непреходното. В това отношение е много показателен финалът на стихотворението „Теглилка“.

Кой иска от нея частица?
Оставете ми шал, очила или къдрица,
оставете ми каквото и да е¹⁵.

Тук отделните предмети на практика се превръщат в символ на превъзможнатата преходност, защото са в състояние да продължат съществуването на материята, която е изчерпала вече жизнените си възможности.

В стихотворението „Дуел“ лирическото „аз“ е представено във въображаем диалог със смъртта. Олицетворяването на смъртта в поезията не е рядко явление (всъщност, често се среща метафоризирането ѝ, тъй като то допуска много повече възможности за интерпретационно нюансиране). При Люк Хрurve образът на смъртта е изграден преди всичко на основата на асоциациите от страна на лирическия герой.

Смъртта, наречена в случая „Рак, лош, горд, надменен господин“¹⁶, е извикана на дуел с героя, който при всички случаи ще спаси любимата си от смъртта, защото така той сам е определил условията: ако той спечели дуела, ще победи рака, заплашващ болната, а ако го загуби — ще умре самият той.

Да се дуелираме като маркизи.
Нека аз да умра, спечелиш ли ти¹⁷.

Без съмнение, стихосбирката на Люк Хрurve „Мръсни маниери“ е белязана от настроението на цикъла „К“. Той не само ни напомня за смъртта и преходността на земното, но с това ни кара да погледнем на този живот по-иначе. Осъзнали относителността му, нека да го изживеем по-добре.

БЕЛЕЖКИ

¹ Luuk Gruwez, Vuile manieren, Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam, Antwerpen 1993.

² Пак там, стр. 21.

³ Пак там, стр. 15.

⁴ Пак там, стр. 15.

⁵ Пак там, стр. 41.

⁶ Пак там, стр. 26.

⁷ Пак там, стр. 33.

⁸ Пак там, стр. 42.

⁹ Пак там, стр. 42.

¹⁰ Пак там, стр. 42.

¹¹ Пак там, стр. 45.

¹² Пак там, стр. 46.

¹³ Пак там, стр. 48.

¹⁴ Пак там, стр. 47.

¹⁵ Пак там, стр. 43.

¹⁶ Пак там, стр. 41.

¹⁷ Пак там, стр. 17.

Цитираните стихове са преведени от Багрелия Борисова и Снежинка Боянова.